

SAĞLIKLI TOPLUM'DAN SAĞLIĞIN GASPI'NA SAĞLIĞIN KURAMSAL BETİMLENİŞİ VE MEDYADA “SAĞLIKLI TOPLUM” İMGESİ

Hüseyin KÖSE¹, Fahrunnisa KAZAN²

ÖZ

Sağlık kavramının semantik kapsama alanı kuşkusuz sadece tıbbi terminolojinin telaffuz imkânlarıyla sınırlı değildir. Bu konu, aynı zamanda söz konusu terminolojinin sosyolojik-kültürel ve teknolojik veçhelerinin büyük ölçüde medyatik sunumuna da bağlıdır. Zira sağlıklı olma hali, hastalığın olmadığı bir durumdan ziyade fiziksel, zihinsel ve toplumsal olarak tam bir iyilik halini simgelemektedir. Bizatihi bu “toplumsal olarak” nitelemesi bile sağlığın geniş bir uzamla olan ilişkisini açığa vurmakta olup, toplumla ilgili olan her şeyi kapsamaktadır. Bu geniş çerçeve içine alınan konular bütünü, sağlıklı insan ve sağlıklı toplum betimlemesinin kurucu söylemlerinin inşa edildiği alanlardır. Optimum sağlıklı yaşamın değişmez koşullarından söz edilebilir mi? Sağlıklı yaşamın her dönem için geçerli olabilecek genelleştirilmiş bir tarifi yapılabilir mi? Sağlıklı bir toplumun temel belirleyenleri veya gösterenleri nelerdir? Medya içeriği ve retorisi sağlıklı toplum imgesine ne şekilde katkıda bulunmakta ya da bozmaktadır? Tıp teknolojisi ve bürokrasisi bizatihi sağlıklı toplum önünde bir engel midir? Ivan Illich'in “klinik iatrojenez” adını verdiği kavramın sağlıklı toplumun kuramsal ve teknik betimlenişi açısından ifade ettiği anlamlar nelerdir? Toplumsal organizmanın da hastalanabileceğini varsayan görüşler, hangi argüman veya gerekçelerden hareket etmektedir? Aynı argümanlar bizatihi tıp alanının kendisi için de söylenebilir mi? Bu ve benzeri soru ve sorgulamalar ışığında tasavvur edilmeye çalışılan “sağlıklı toplum” imgesine ilişkin doktrin ve tartışmaların genel bir yazınsal taramasını yapmak, bizlere konu hakkında bütüncül ve somut bir fikir verebilir. Bu çalışmada Erich Fromm'un Sağlıklı Toplum ve Ivan Illich'in Sağlığın Gaspsı kitaplarının anahtar kavramları rehberliğinde, toplum sağlığıyla ilgili sorunların genel bir değerlendirmesi yapılarak, ana akım yazılı ve elektronik medyada bireysel sağlığa ve sağlıklı toplum imgesine ilişkin üretilen haber söylemi ve içeriklerinin “korku çekiciliği” kavramı ekseninde kritik bir okumasına odaklanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sağlıklı toplum, sağlığın gaspsı, iatrojenez kavramı, korku çekiciliği, medya söylemi.

¹ Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, huseyink180(at)yahoo.com

² Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, fnisa.bakirci(at)atauni.edu.tr

FROM "THE SANE SOCIETY" TO "MEDICAL NEMESIS" THEORETICAL DESCRIPTION OF HEALTH AND IMAGE OF "HEALTHY SOCIETY" IN THE MEDIA

ABSTRACT

The semantic coverage of the health concept is, certainly, not limited only to the pronunciation of the medical terminology. The issue also depends on the massive in media presentation of the sociological-cultural and technological aspects of the terminology. Because the state of being healthy represents a state of complete physical, mental and social well-being, rather than a condition in which there is no illness. The definition of "socially" reveals the relation of health with a wide space and it covers everything related to society. The whole topics of this wide frame are the area that was established that of constituent discourse "healthy people" and "healthy society" definitions. Is it possible to talk about the fixed conditions of an optimal healthy life? Is it possible to define a healthy life that may be valid for each term? What are the key determinants and indicators of a healthy society? How do the media content and its rhetoric contribute to or distort the image of a "healthy society"? Are the medical technology and its bureaucracy an obstacle to healthy society? What are the inferences of Ivan Illich's concept of "clinical iatrogenesis" to theoretical and technical description of a healthy society? What are the arguments or justifications of the views that assert that the social organism may also become ill? It is valid the same arguments be said for also the medical field? In the light of these questions, a literary screening about a "healthy society" can give us a concrete idea. In this study, general evaluation of problems related to community health will be made Erich Fromm's "The Sane Society" and Ivan Illich's "Medical Nemesis" under the guidance of key words of his books. Will focused on a critical reading will be done in the mainstream written and electronic media on the axis of the concept of "fear appeal" of news contents and rhetoric that produced about individual health and healthy society.

Keywords: The sane society/healthy society, medical nemesis, iatrogenesis concept, fear appeal, media discourse

Köse, Hüseyin., Kazan, Fahrurnnisa. "Sağlıklı Toplum'dan Sağlığın Gaspı'na Sağlığın Kuramsal Betimlenişi ve Medyada 'Sağlıklı Toplum' İmgesi". *ulakbilge* 5. 17 (2018): 2205-2230

Köse, H., Kazan, F. (2017). Sağlıklı Toplum'dan Sağlığın Gaspı'na Sağlığın Kuramsal Betimlenişi ve Medyada "Sağlıklı Toplum" İmgesi. *ulakbilge*, 5 (18), s.2205 -2230.

Giriş

Sağlıklı toplum ideali ile ilgili varsayımların temeli, az ya da çok adı konmamış bir biçimde “hasar görmez” bir mutluluk fikri üzerine kuruludur. Oysaki bu varsayım birçok açıdan sorunludur. Sağlıklı bir toplumun nihai hedefi mutluluğu güvence altına almak olamaz; zira mutluluk son derece kırılgan bir mevhumdur. Mutluluğun güvence altına alınışı, öncelikle dışarıdan dayatılmış her tür nesnel aklın boyunduruğundan kurtulmayı ve özgürlüğü gerektirir. Meseleye bu açıdan bakıldığında, koşulsuz ve yara almaz bir mutluluk arayışının bedeli doğallıktan uzaklaşmayla ödenir. Bu ise sağlıklı bir durum değildir. O halde ancak doğallığı muhafaza ederek iyi halde olmayı ve bu hali sürekli kılmayı mümkün kılacak bir yaşama stratejisiyle sağlıklı biri veya bir toplum olunabilir. Peki, doğallığı korumak ne anlama gelir? Öncelikle, modern bireyin doğasına rapt olunmuş sınırsız istek ve arzuların gemlenmesine bağlı bir hayat ve düşünce tarzının egemen kılınmasıdır; modern yaşamın ihtiyaç dışı tüketim odaklı eğilimleriyle mesafeyi koruyabilmektir. Sağlıklı fiziksel ve ruhsal gelişim için gerekli maddi koşulların bizatihi kendi denetimimiz altında olmasıdır, vb. İsteğin sınırlandırılması kendi özgürlüğü önünde ciddi bir engel olarak gören kişi, kuşkusuz bu tür ilkelerden sağlıklı gelişimi lehine anlamlı sonuçlar çıkaramayabilir. Dahası, belki de duyu ve güdülerinin özgürce buyruğu altında yaşamayı, bedensel ve ruhsal bütünlüğünün doğallığının zedelenişi biçiminde de okuyabilir. Nasıl tepki vereceği, kültürel sistemin koşullayıcı araçları tarafından ne yönde biçimlendirilmiş olduğuna bağlıdır. Sağlıklı bir kişisel ve ruhsal gelişim için isteklerin dizginlenmesi, yani yetingenlik duygusuna yapılan yatırım, iyi halde bir yaşam sürmek için tek başına yeterli olabilir mi? sorusu, işe daha başka etkenleri de dâhil etmeyi gerektirir. Sözgelimi sağlıklı yaşamın gereklerinden biri, değerlerden tümüyle arındırılmış bir tedavi şekli midir? Yahut ilaç sanayiindeki ve tıbbi iyileştirme tekniklerindeki gelişmeler, ruhsal ve bedensel sağlığı optimum düzeyde olan bir toplumun, kısaca sağlıklı toplum imgesinin kurulumunda gördüğü işleve, eğer Illich’in tüm bir “yaşamın tıplaştırılması” dediği olumsuz süreçler de eşlik ediyorsa, çözümünü nerede aramalıdır? Rasyonel tıbbi yöntemlerle sağlıklarına kavuşturulan ve bağışıklık sistemleri güçlendirildiği iddia edilen hastaların mutluluk ekonomilerinde gözle görülür bir artışın veya stres düzeylerinde bir azalmanın olmadığı fark edildiğinde, bu kimselerin yine de sağlıklı oldukları söylenebilir mi? Aynı şekilde, bizatihi tıp bürokrasisi içinde üreyen bazı ciddi stres bozukluklarının hem hasta hem de hekimler üzerinde neden olduğu tahribat, profesyonel bir mesleğin başarısı konusunda bize ne söylemektedir? Tıbbın insanları ilaçlarla kendilerine bağımlı kıldığı kimselerin bedensel veya ruhsal sağlığından? Bu ve benzeri soruların listesi daha da uzatılabilir. Hastaların birer tüketici olarak konumlandırıldıkları tıp ve terapi endüstrisinin ve bazı alternatif nitelikli yeniden-sağlığına-kavuşturma enstitülerinin (contacto-terapi, şifalı bitkiler endüstrisi, ruhsal

masörlük, yoga, vb.) neden olduğu soru ve tartışmaları da bu listeye dahil etmek mümkündür kuşkusuz. Son olarak, sağlıklı bir ruhsal ve zihinsel yaşamın ancak doğru beslenme ve sportif pratiklerin kaçınılmazlığıyla mümkün olabileceğinden dem vuran görüşlerden ilaçlardan uzak durmayı vaaz eden doğal yaşam savunucularına; tıp ve sağlık endüstrisinin toplumsal bir denetim işlevi gördüğü tezini dile getirenlerden aşırı sağlıklı yaşam vurgularının bizatihi kendisinde irrasyonel bir boyut algılayan septiklere kadar sorun oldukça geniş bir analiz çerçevesine sahiptir. Tüm bu itiraz ve savunu cephelerinde gerçekte asıl sorgulanan şeyse, ezeli bir karşıtlığı ıslah etme çabasından öte bir şey değildir: Uygarlık sürecinde alınan mesafenin, ekonomik ve toplumsal ilerlemenin beraberinde getirdiği ahlaksal ve psikik açmazların ve yıkımın yeni baştan nasıl ve hangi araç gereçler yardımıyla ya da yöntemlerle onarılması gerektiği... Konunun toplumsal denetim boyutunda ifade ettiği anlam ise, tıbbi söylemin tarihsel süreç içinde kurumsallaşması ve aynı kurumsallaşmanın beraberinde getirdiği iktidar kurucu pratiklerle ilgilidir. Şu halde, en yetkin analiz örneğini Michel Foucault'nun verdiği ve meseleyi onun bıraktığı yerden alıp daha da ileriye taşıyarak kendi felsefi düşünce sistemi içinde özgün bir terminoloji içine oturtan Gilles Deleuze'un de görüşlerine de kısaca değinmek gerekecektir. Özellikle de modern düşünce biçimi ve yaşam tarzının sürekli imtiyazlar ve çatışmalı süreçler üreten sonuçları bakımından. Özetle, çalışmada, Eric Fromm'un Sağlıklı Toplum kitabında yetkin bir özetini sunmaya çalıştığı sağlıklı toplum kategorisinin Ivan Illich'in Sağlığın Gaspı'yla ciddi bir müdahaleden geçerek bir dizi köktenci argümanla tartışmaya açılan tarihsel sürecin kuramsal bir betimlenişi amaçlanmakta olup, söz konusu analiz çerçevesinin günümüz medya içerik ve söylemine yansıyan "sağlıklı toplum" imgesinin öne çıkan karakteristik özellikleriyle birlikte eleştirel bir okuması yapılmaya çalışılacaktır.

1.Eric Fromm'dan Ivan Illich'e Sağlıklı Toplum İmgesinin Kuramsal Betimlenişi

Fiziksel bedenlerden kurulu bir toplum için sağlığın değeri, sadece organizmacı görüşler açısından değil, sosyolojik ve felsefi tahayyüller bakımından da bir ütopya kertesindedir. Çünkü Foucault'nun da dediği gibi, "hiçbir şey bedenin sahip olmadığı ütopyik'e bedenden daha fazla sahip değildir" (Foucault, 2009'dan akt. Tural, 2017: 13). Tarih boyunca kurgulanan ütopyaların hemen hepsi, zihinsel ve bedensel açıdan sıhhatli bir toplum gerçeğine gönderme yapar. Sıhhatin bozulmasıyla birlikte de ütopyik çerçeve yerini distopik ürküntüye bırakır. 1984'ün, Cesur Yeni Dünya'nın, Biz'in ve daha başka yazınsal ütopya önerilerinin belirleyici ilkeleri aşağı yukarı benzer çizgilere sahiptir: yaşlanmanın olmadığı, ölümün korkunç bir gerçeklik olmaktan çıkarılarak toplumsal yaşamın sınırları dışına sürüldüğü, mutsuzluğun deneyimlenmediği, acıdan mutlak muafiyetin süregelen bir

iyi olma haline zemin oluşturduğu bir üstün hayat tahayyülü... Bu tür bir beklenti, tam da Wilhelm Schmid'in "hasar görmez mükemmel hayat fikri" dediği şeydir (2017: 45). Böyle bir dünyanın elde edilmeye çalışılması, kuşkusuz oldukça yorucu bir mesai gerektirir, hatta bazen düşü kurulan mükemmel toplum idealinin sunacağı iyimserliği bile boşa çıkaracak ölçüde yıpratıcı olabilir. Ancak bedensel ve zihinsel dayanıklılığı arttırmak için atılan dev bilimsel ve özellikle de tıbbi adımlar, söz konusu ideali, ütöpik düzeyde olmasa da, en azından optimum seviyede gerçek kılabilir. Nitekim toplumsal tarihin konuyla ilgili araştırmaların sistemleşmesine katkı sunan isimleri onurlandıran eğilimi, sağlıklı toplum düşüncesi konusunda alınan kuramsal mesafe hakkında bir fikir verebilir bize. Foucault'nun iktidar, biyopolitika ve disiplin toplumu odağında ürettiği düşünceler, bedenın ıslahı ve biçimlendirilmesi ile tıbbın kurumsallaşmasını, tıp mesleğinin otorite kullanımı yoluyla normal ve anormal olanı tanımlama, hastalık teşhisi koyma yetkisinin neden olduğu toplumsal denetim biçimlerini temel alır. Söz konusu okuma, hekimlik mesleği içinde üretilmiş resmi söylemlerin sadece bedensel sıhhatin meşru ve yasal ölçütlerini değil, aynı zamanda akıl sağlığına ilişkin tartışılmaz ölçütlerin de konuluşunu imler. Foucault, Hapishanenin Doğuşu isimli yapıtının "Disiplin" başlığı altında yer verdiği "İtaatkar Bedenler" bölümünde, "klasik dönem boyunca, bedenın iktidarın nesnesi ve hedefi olarak keşfedilişi"nden söz eder (2017: 208). Söz konusu keşif, tıp ve psikiyatri söyleminin teknik bir alan haline gelişıyla, bir tür "makine-insan" kavramının tesisi işine yönelecektir. Makine insan, özünde her tür uzmanlaşmış söylem denetimine açık itaatkar bedendir; bir başka deyişle, iktidar söyleminin içine nüfuz etme olanağı bulduğu bir meskendir. Bu söylemlerle gerçekleştirilmeye çalışılan asıl hedef ise, toplumsal yararlılığı arttırmaktır. Aynı zamanda da disipline edici söylem stratejisi, "bedenin iktidarını çözmek", "bedenin güçlerini arttırmak ve azaltmak" işlevine yöneliktir (2017: 211). Denetim yoluyla üretilmeye çalışılan "siyasal anatomi" bütün bir toplumsal bütüne uyarlandığında, okuldan kışlaya, oradan da akıl hastanesine, hapishaneye, vb. zoraki kurumlara kadar genişletilebilme olanağına sahiptir. Foucault'nun bir tür bedensel çitlemeyi kast ederek aktardığı tedirgin edici tarihsel ıslah örnekleri "oluşumların örgütlenmesi" adını verdiği bir dizi kurumsal nitelikli faaliyetin kuruluşuna hizmet etmektedir (2017: 235). Ne var ki, bu tür bir inşanın sağlıklı bir insan ve toplum yaratma hedefi açısından oynadığı açık ve menfi rol cezalandırıcı bir anlama sahiptir. Özellikle klinik psikiyatrinin akıl sağlığı konusunda edindiği tartışmasız otorite konumu, hakikati tanımlayan, ancak aynı ölçüde de dokunulmaz ve modern dogmalardan kurulu bir dizi tıbbi söylemin denetimci işlevini toplumdaki imtiyazlar hiyerarşisiyle birlikte tartışmaya açmayı gerektirir, vs. Foucault'nun hiçbir kuşkuya yer bırakmaksızın tarihsel verilerle kanıtlayarak gözler önüne serdiği kurumsal iktidarın işleyişinden hareketle altını çizdiği şey, -cinsel, akli veya bedensel olsun-kamusal sağlık konusunun belli bir mesleğin profesyonel uygulama ve kodlarına

koşulsuz tabi kınımasıdır. Dolayısıyla, sağlıkla ilgili terimlerin “anormal beden ve akıl” kavramları üzerinden iktidar söyleminin bir parçası haline getirilmesidir. Bu durum, bir yönüyle, tıp ve psikiyatri mesleğinin, Illich'in toplumsal ve kültürel “iatrojenez” olarak adlandırdığı tersine gelişiminin erken dönem siyasal terminoloji içinde kendine bulduğu karşılık da denebilir. Daha açık bir deyişle, asli rolü sağlıkla ilgili sorunları çözüme kavuşturmak olan tıp mesleğinin kendisinin yanlış ve yıkıcı uygulamalarıyla bizzat başlı başına bir sorun alanı haline gelişi... Nitekim iktidarın toplumsal tarihinin eleştirisini Foucault'dan devralarak daha uç boyutlara vardırarak Deleuze, normal ve patolojik olan arasındaki ayrımın mağluplar ve güçsüzler lehine yorumlanışını tescilleyen kişi olmuştur. Özetle, düşünür, sonunda işi “hastalığın güçlü bir sağlıklı olma işareti olduğunu” söylemeye kadar vardıracağıdır (Tutal, 2017: 9).

Sağlıklı toplum imgesinin gerek kuramsal gerekse eleştirel betimlenişinde Eric Fromm'un görüşleri de önemli referans noktalarından biridir. Fromm, Sağlıklı Toplum isimli kitabında, sağlıklı ve mutlu bir toplum ideali arayışının kısmen tarihsel ama büyük ölçüde eleştirel bir analizine yönelir. Sağlıklı olma halinin ancak mutlu biçimde diğerleriyle bir arada yaşamakla, insanın kendi eseri olan nesneler dünyasına yabancılaşmadan ve yıpratıcı doyum arayışından uzak durmayı içeren bir yaşam biçiminin tesisıyla imkân dâhilinde gören düşündür, modern toplumların geleceği konusunda son derecede karamsar bir bakışa sahiptir. Fromm, sağlıklı toplumun öncelikle; “İster ‘akıl sağlığı’ndan, ister insan ırkının ‘olgun gelişiminden’ söz edelim, akıl sağlığı ve olgunluk kavramı, ‘insanlık durumu’nun bundan kaynaklanan insan gereklilikleri ve gereksinimlerinin incelenmesiyle ulaşılan bir kavram” olduğunu yazar (2014: 75). Burada dikkat çeken şey, sağlığın bedensel ve zihinsel bütünlük içinde değerlendirilmesi, insanlık durumu açısından olgunluğun toplumsal uyuma bağlı olmasıdır. Sağlıklı toplum, her şeyden önce, gereksinimleri konusunda doğru bilgilendirilmiş, mutluluğunu tinsel ve bedensel gelişiminin bir arada ilerleyişinde bulan bir toplumdur. Fromm'un, modern toplum yapısının geçmiş çağların kalıntısı olarak gördüğü düşkünlük ve gerilik gibi göstergelerinden yola çıkarak tanımladığı "hastalık" halinin düz okumasına kuşkusuz bazı açılardan itiraz edilebilir. Ancak, bireysel gelişim düzeyini toplumsal yaşamla karşıtlığı içinde kurgulayan eğilimi ve ilkel çağ insanının henüz gelişkin bir uygarlığın nimetleriyle tanışmamış ancak aynı ölçüde de içgüdüleri ketlenmemiş oluşuyla özgür bir varlık olarak yaşaması açısından değerlendirme biçimine, meseleyi geniş bir zaviyeden kavrayışı nedeniyle arka da çıkılabilir. Fromm, adı geçen eserinde, yirmi birinci yüzyıl toplumunun genel karakteristiğini belirlemeye çalışırken, analizine, modern insanın kişiliğinin doğuşu ve gelişimini belirleyen ekonomik etkenlerle başlaması da tarihsel materyalist bir okuma açısından ilginçtir. Sağlıklı toplum imgesinin kurulumunda rol oynayan etkenlerin yapısal bir analizinin yapılmaya çalışılması, ruhsal ve zihinsel sağlığın tehdit altında olduğu anlamına gelen mutsuzluğun

nedenlerinin salt psikolojik olmadığına yönelik güçlü bir ima anlamı taşır. Kısaca, sağlıklı toplumun tarihsel temelleri araştırılırken, mesele ekonomi politiğin analiz araçlarıyla birlikte düşünülmelidir. Bu analiz çerçevesinin bir başka atlanmaması gereken boyutu, modern toplumda insanların nesnelerle kurdukları marazi ve sahiplenici ilişki biçimidir. Fromm'a göre, modern toplumda "insan, daha çok, daha iyi, özellikle de daha yeni şeyler alma olanağına kaptırmıştır kendini; tüketim açlığı içindedir, satın alma ve tüketme edimi zorlayıcı, akıl dışı bir araç olup çıkmıştır" (2014: 128). Metaya olan tutsaklık, bireyin tüm yaşamını, boş zamanı kullanma biçiminden eğlence alışkanlıkları ve edilgen davranışların üretimine varıncaya kadar pek çok alana derinden nüfuz etmiştir. Bu olumsuz sürecin doğal bir sonucu ise modern insanın kendi türlerine ölümcül biçimde yabancılaşması, yalnızca kendi çıkarlarının peşinde koşan bir atoma, bütünden yalıtılmış dayanaktan yoksun bir parçaya dönüşmesidir (2014: 132). Nihayetinde, insanın diğerleriyle bozulan ilişkisinden kendisiyle bozulan ilişkisine geçildiğinde, yabancılaşmanın en yıkıcı aşaması olan "çağdaş yaşamın tekdüzeliği ve insan varoluşunun temelinde yatan sorunların bilincine varabilmenin engellenmesi" de (Fromm, 2014: 135) dayanılmaz bir gerçeklik halini almaktadır. Doğaldır ki, yoğun bir yabancılaşmanın tetiklediği ruhsal çöküntü ve akıl sağlığının giderek bozulması yeni nevrozları gündeme getirecektir.

Sağlık konusundaki akademik nitelikli tartışmayı çevresel faktörlerden uzaklaştırıp bizatihi tıp bürokrasisi içine taşıyarak kimi çarpıcı saptamalarda bulunan Ivan Illich ise, konuya farklı bir bakış açısı getirerek sağlık algısının tarihsel dönüşüm sürecine yönelik ciddi eleştirilerde bulunmaktadır. Tıbbi bakımın profesyonellerce istimlak edilmiş olmasını, kontrol edilemeyen bir mühendislik çabasının neticesi sayan Illich, sıhhatin yokluğunun insan hayatının dışardan yönetilmesi sonucunu doğurduğunu ifade etmektedir (1990: 146). Sağlığın kamulaştırılması sürecini ise "tıbbın öcü/nemesis" olarak adlandıran Illich, bu kavramı, tıbbi müdahaleden doğan olumsuz etkinin, hastalığı tedavi etmek yerine hastalığı himaye eden ve sağlıklı toplum yerine hastalıklı bir toplum takviye eden bir anlayışa dikkat çekmek için kullanmaktadır. Bu konudaki görüşlerini, "sözde sağlık uzmanlıkları dolaylı bir hasta edici güce, yapısal olarak sağlıktan yoksun bırakıcı bir etkiye sahiptir" şeklinde belirten Illich, sağlık alanında alınan önlemlerin aksi sonuçlar doğurduğuna vurgu yapmaktadır (1990: 145-150). Tıp sektörü içinde oluşmuş bürokratik işlemlerin yol açtığı tahribatı "yaşamın tıplaştırılması" terkihiyle ifade eden Illich, tıp alanında tedavi yöntemi konusundaki gelişmeleri özünde politik nitelikli bir tutum olarak açıklamaktadır. Tıp alanının kendisini sanayi toplumunda radikal dönüşümler amaçlayan politik bir hareketin önemli bir uzantısı olarak gören Illich, tıp kurumunu kamu sağlığı önündeki büyük bir tehlike olarak görmekte ve tıpta "profesyonel egemenliği"nin büyük bir salgın haline geldiğini belirterek bu

durumu “iatrojenez” kavramıyla açıklamaktadır (2014: 12-14). “İatrojenez” kavramını kısaca “tıbbın kendinden kaynaklanan hastalık” olarak özetlemek mümkündür. Illich bu kavramı profesyonellerin sağlık konusundaki takıntılı yönelim ve davranışlarının bir sonucu olarak görmekte ve tıbbi bir ütöpik alan biçiminde kurgulayan söylemlere karşı söz konusu ütopyanın sadece kurgusal düzlemde kalmış olduğunu ima etmektedir. Sağlığımızın profesyoneller tarafından koruma altına alınma isteğini eleştiren Illich, sağlık konusunu sadece doktorlarla özdeşleştirmenin yanıltıcı olduğuna vurgu yapmakta ve medya sektörünün bu konudaki tavrının da destekleyici olduğuna işaret etmektedir. Tıp ve sağlıkla ilgili gazete haberlerini örnek gösteren Illich, haber yayımındaki tutarsızlığa dikkat çekmektedir. Sağlık alanında gelecek vaat eden, bir ileri atılım umudu taşıyan, kendi ifadesiyle, “adeta cephe yarına niteliği taşıyan çıkışlar, ertesi gün mucize tedavilerin tehlikelerine dikkat edilmesi gereken bir uyarıya” dönüşmektedir (Illich, 2014: 12). Bu durum ise, en hafif deyimle “modern tıba karşı bir güven bunalımının” yaşanmasına neden olmaktadır. Haberlerin içeriklerine dikkat kesilen sağlıklı yaşam ideali peşindeki toplum, ilkin aldığı bir enformasyon üzerine öz bakımı konusunda heveslenmekte, ne var ki, hemen ardı sıra aldığı bir başka enformasyonla birlikte de, derhal ürkerek geri çekilmektedir. Sadece çelişkili ve gelgitlerle dolu haber içerikleriyle değil, aynı zamanda hayatımızın her alanına, gündelik konuşma dilimize dahi tıp jargonunun girmiş olması, herhangi bir konuya “bir de tıp açısından” yaklaşılmaya çalışılması ve hangi yayın kuşağı olursa olsun (haberler, açık oturumlar, gündüz kuşağı programları, eğlence/yarışma programları, vs.) uzman görüşüne başvurulması, internet haberciliğinde sağlık konusuna özel bir başlık açılması ve haberlerin sözde “bilirkişiler” gözünden sunulması vb. aktarım örnekleri de hemen her gün görmeye alışık olduğumuz manzaralardan biridir. “Profesyonel sağlık koruma mesleği”nin hızla genişleyen bir politik sorun haline geldiğine dikkat çeken Illich, halkın daha ziyade “toplum sağlığı görevlilerinin aralarındaki belirsizlik ve karmaşaya” odaklanmasına neden olduğunu ileri sürmektedir (2014: 11-12). Illich, toplum çapında “iatrojenik” hastalıklardan kurtulma gerekliliğini profesyonel ya da mesleki değil, öncelikle politik bir iş olarak görmekte, bunun da “sağlıklı olma özgürlüğü” ile “adil bir sağlık hizmeti alma” arasındaki dengeye dayanması gerektiğini ifade etmektedir. Zamanla, sağlık hizmetinin üzerinde kurulan tekelin kontrolsüzce genişlediği muhakkaktır. Özünde tam da böyle bir gelişmeyi eleştiren Illich, insanın kendi bedeni üzerindeki özgürlüğünün büyük ölçüde kısıtlandığını savunmaktadır (2014: 14). Sözgelimi kendini iyi hissetmesine veya belirgin bir rahatsızlığı bulunmamasına rağmen, bu bilgiyi bir hekim tarafından doğrulatmayan kişi sağlıklı olduğuna bir türlü ikna olamamaktadır. Yahut can sıkıntısı, stres veya depresif hallerine bir ruh hastalıkları uzmanından resmi görüş almaksızın çare bulamayacağına inanan birinin, kendi ruh dünyasında hüküm verebilecek tek yetkili merci olduğunu söylemesi güçtür. Illich, en fazla üzerinde durduğu konulardan biri

olan hasta olup olmadığımızı doktorların karar veriyor olması mevzuunu ise, modern tıbbın “katlanılabilecek sınırları aşması” olarak değerlendirmektedir. Düşünür, toplumun kimin hasta olduğu veya olabileceği konusundaki hakların doktorlara devredilmiş olmasına adeta sitem ederek, tıp alanındaki yorumlamaların “uygun gördüğü ölçüde” sağlık ve hastalık konularının meşruiyet kazanacağına inanılmış olmasını toplumsal sağlık iradesinin gaspı olarak yorumlamaktadır. Son olarak, Illich'e göre bu gücü geri almanın iki yolu vardır: Birincisi, halkın bu gücün farkına varıp doktorların elinden alması; diğeri ise, bizatihi tıp sisteminin kendisinin iflas etmesidir. Tıp sisteminin ise sadece bireyleri değil, topyekûn sınıfları kapsayacak şekilde, insan sağlığını düşük nitelikte tutarak kendi varlığını sürdürmesine işaret eden Illich, bu durumu “modern tıbbın asıl mucizesi şeytanca bir şeydir” şeklinde özetlemektedir (1990:166). Güncel tıbbın insan sağlığına oluşturduğu tehdidi trafik yoğunluğunun devingenliğe karşı oluşturduğu tehdide benzeten Illich, buna kurumsal bir önlem olarak hızlanma tedbirinin alınmasının ise, ilkinden daha gürültülü ve karmaşık bir yapı oluşturduğunu belirtmektedir (2014: 15-21).

Hemen herkesin bir doktorun görüşüne başvurmaksızın sağlıklı olduğuna inanmıyor olmasına karşın, tıptaki ilerleme ile hastalıkların azalması arasında doğrudan bir bağlantı bulunduğunu kanıtlayacak bir verinin mevcut olmadığı aşikârdır. Hatta son yıllarda hastalıkların azalmasına karşın hastalara yapılan müdahaleler neticesinde pek çok rahatsızlığın ortaya çıkabileceğine, özellikle sakatlanma ve ölümle sonuçlanabilecek vakaların mevcut olduğuna bile işaret edilebilir. Yanlış ve hatalı tedavinin “teknik bir sorun”, “sistem arızası”, “rastlantısal insan hatası”, vb. terimlerle adlandırılarak normalleştirilmesinin, tıp çevresinde olağan karşılanıyor olması da bir başka garabet durum örneğidir. Bu ve benzeri teknik değerlendirmeleri, insan sağlığının kontrol altında olması bir yana, özgül bir değeri olmayan nicel bir veri olarak görmek gerekir. Daha doğrusu, söz konusu değerlendirmelerle, hatalı uygulamaların ahlaki bir sorundan teknik bir soruna dönüştüğünü söylemek de mümkündür. Erich Fromm adını zikrettiğimiz yapıtında bu konuya akıl sağlığı üzerinden bir örnek vermektedir. Fromm, Amerika Birleşik Devletleri’ndeki akıl ve ruh sağlığı kliniklerinde yatan hasta sayısının yıllara oranla arttığını ama bunun hastane koşullarının iyileşmesi olarak değerlendirildiğini, buna mukabil zinhar akıl hastalıklarının artması olarak okunmadığını kaydetmektedir (2014: 17-18). Bu gerekçelendirmeye göre, akıl ve ruh sağlığı bozukluklarının, modern dünyanın gelişimiyle artan rahatsızlıklar arasında sıkça yer almasının nedeni, yeni yaşam tarzlarının yeni hastalıklar doğuruyor olmasıdır. Modern insanın birçok konuda kaygıları bulunmakta, dolayısıyla hastalıklarını da bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir. İlkel toplulukların kaygılarının kaynağı aç kalmak ya da vahşi bir hayvanın saldırısına uğramak iken, modern insanınkiler rutin bir toplantıya gecikmek, trafik yoğunluğundan doğan gündelik çileler, her ay faturaları

denkleştirme çabası, işyerinin ürettiği stres veya kariyer planındaki olası terslikler ve gecikmeler, vb. olarak kendini gösterebilmektedir. Açlık, susuzluk veya olumsuz çevre koşulları dolayısıyla ağır ve çözümsüz hastalıklara yakalanan ilkel insanlardan farklı olarak modern çağ insanına tasallut eden hastalıklar daha ziyade kalp spazmı, stres, sindirim bozukluğu, metabolizma yavaşlaması, baş ağrısı veya şiddetli nevrozlar gibi şeylerdir. Bunun da en önemli ilk nedeni modern kapitalist toplumun ruhsal ve zihinsel arazları ise, ikinci en önemli nedeni artık hastalıkları iyileştiremez hale gelmiş olan tıptır. Zira Illich'in sağlığın gaspı mazmunuyla ifade etmeye çalıştığı şey, büyük ölçüde sağlığın karlı bir endüstri haline gelmesi ve kimyasalların hekimliğin yerini almış olmasıdır. Deyim yerindeyse, gelişen teknolojisine Hipokrat Yemini'nin gerilemesi eşlik etmektedir. Kaygusuz'un da deyişiyle, "vaktiyle insanın hastalığına çare aramadan önce yaşına, hangi salgının etkisinde bulunduğu, mesleğine, hatta hangi rüzgârlara maruz kaldığına bakılırken" (2015: 141), hekimlik zihniyeti artık bu tür bir zarafetten yoksundur. Tam da bu noktada, sağlıklı toplum imgesinin olumlu betimlemesinin hayati anlamsal bir kaymaya uğrayarak, içinde yaşadığımız hastalıklı toplumlar mecazına evrildiği medyatik koşullar üzerine de bir şeyler söylemek icap etmektedir.

2.“Korku Çekiciliği” Bağlamında Sağlık Haberleri

Günümüzün medya içerikleri, bireyi ve toplumu yazılı, görsel, işitsel her türlü kanaldan anında yakalamakta ve yaydığı devasa iletilerle yaşamın her katmanını çepeçevre kuşatmaktadır. Türü ve çeşidi değişse de hayatımızdaki yeri ve önemi değişmeyen medya, her koşulda aldığımız kararları derinden etkilemektedir. Medyada hemen “her şey” hakkındaki envai türden malumatın yaygınlık kazanması bir yanda ulaşılabilirlik imkânı ile izleyicilerin hevesini kamçılarken, öte yanda gitgide daha da büyüyen “bilgi çöplüğü” belirsiz bir zihinsel iklimin oluşumuna aracılık etmektedir. Kendini doğrulatmaya bile ihtiyaç duymayan yanlış veya eksik bilgiler izler kitleden büyük bir teveccüh görürken, herhangi bir kamusal sorunun teyit bilgisine gösterilen ilgisizlik dudak uçuklatıcı boyuttadır. Özellikle sağlık konusundaki birçok tevatürün ortalığa yayılması ve yerleşik hale gelişi bu türden olumsuz meselelerden birisidir. Toplumsal sağlık talebinin sorunlu uzantıları, doktor muayenehanesinden çıkar çıkmaz hastaların kendi rahatsızlıklarına internet ortamında çözüm veya destek bulma arayışıyla katmerlenmekte; kan bağıışı veya organ nakli gibi aciliyet gerektiren kimi hayati ihtiyaçların sosyal medyada duyurulmasıyla birlikte artan umutlar, bizzat kitle iletişim aracını hekimin kendisi haline getirmektedir. Televizyon haberlerinde gördüğü herhangi bir rahatsızlığın emarelerinden biri veya birkaçına dayanarak söz konusu hastalığın kendinde de var olabileceği vehmine kapılan insanlar, böylece söz konusu zanları doğrulamak veya yalanlamak için artık medyayı birincil başvuru kaynağı konumunda görmeye

başlamaktadır. Sağlık konusu, deyim yerindeyse, profesyonellerin uhdesinde olmayan bir konudur artık. Meseleye tarihsel sürecin gelişim ışığında bakarsak; 1960'lardan itibaren sağlık alanının -büyük ölçüde TV'nin de etkisiyle- medyanın müdahalesine açık hale gelmesini takip eden 80'li yıllar, tıbbi bilgilerin atlatma haber veya skandalların refakatinde biçimlenmesine tanıklık etmiştir. Yine bu yıllarda sağlık içerikli haberlerin sağlık profesyonellerinden ziyade medya uzmanları tarafından hazırlanmaya başlanması, sağlık sektörünü ciddi biçimde rahatsız etmiş ve uzmanlar tarafından ağır eleştirilere hedef olmuştur. Bilhassa teyide muhtaç pek çok bilginin kamusal alanda dolaşımında olması, insanların medyadan edindikleri bilgi ve haberden sonra doktora başvurma oranındaki belirgin artıştan da bellidir. Denebilir ki, sağlık konusunda sunulan çelişkili haber ve bilgilerin toplumsal alanda yarattığı ahlaki moral panik ise, doğrudan medya retorik yoluyla üretilen bir korku ikliminin de önemli tetikleyicisi olmuştur. Konu, toplum sağlığı üzerine kafa yoran birçok psikolog, sosyal psikolog ve düşünürün de ilgisini çekmiştir. Sözgelimi Erich Fromm gibi görece iyimser isimlerin 20.yy. toplumlarının “daha sağlıklı” olduklarına duyulan inanca yönelik saptamaları günümüz geç modern dönem toplumlarında daha da büyük bir hevesle geçerliliğini korumaktadır. “Sağlıklı olma”, “sağlıklı kalma” arzusunun “sağlığı bozucu ölçüde” takıntı haline gelmesi; atılan her adımda, yutulan her lokmada ilk düşünce olarak akla “sağlıklı, hijyenik, steril” gibi kavramların gelmesi, yemeğin lezzetinden önce sağlıklı olarak nitelendirilerek sunulması, lüks restoranların yemek listelerinde “sağlıklı menü”lere yer verilmesi, hijyen ve temizliğin paradoksal biçimde, insan sağlığı adına tehlikeli olarak nitelendirilecek ağır kimyasal ürünlerle kotarılmaya çalışılması gibi refleksler, “insan sağlığının çevresel kaynaklı zararlı etkilerden korunması” ilkesinden ziyade, sürdürülen yaşam tarzı ve işgal edilen sosyal statünün adeta bir göstergesi haline gelmiştir. İkna edici yöntemler ve etki yaratma arzusu ile planlanan reklam kampanyaları ile yaygın medya tarafından sunulan söylemler de toplumdaki sağlıklı olma takıntısını daha da körüklemiştir. İlaveten, günümüz kitle medyasında sağlık konulu programların eğlence nitelikli yayınlara raptedilmesi ve özellikle sabah kuşağında yer alan programlardaki uzman hekimlerin katılımıyla gerçekleştirilen “sağlık köşe”leri, izler kitlenin profesyonel kurumsal sağlık hizmetlerine başvurma ihtiyacını savuşturucu bir nitelik taşımaktadır. Özellikle kadın izleyiciler veya herhangi bir hastalık şüphesi bulunanlar için bu formattaki içerikler, değer, tutum ve davranış ekici bir etkiye sahiptir. Burada şunu da hemen belirtmek gerekir ki, çeşitli araştırma bulguları, sağlık haberlerinin daha ziyade kadınlar ve yüksek gelir gruplarınca takip edildiğini göstermektedir. Sözgelimi RTÜK tarafından 2010 yılında gerçekleştirilen “Kadınların Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması”nın verilerine göre, %18 ile Doktorum adlı program en çok izlenenler kategorisinde ilk sırada yer almakta ve TV programlarında yer alması istenen konu kategorisinde de yine %68'lik bir oranla ilk sırada “sağlıkla ilgili konular” bulunmaktadır. Konumuz

açısından zikredilebilecek yine RTÜK tarafından yapılmış bir başka araştırmanın verilerinde göze çarpan ayrıntı ise, sağlık programlarıyla ilgili izleyici şikâyet hattı üzerinden yapılan bildirimlerdir. TV kanallarında sıklıkla yer alan bal ve bitkisel ilaçlar gibi ürünler konusunda yapılan reklamlar ve tele alışveriş kanallarındaki yayınlardan duyulan rahatsızlıklar konusunda 2012 yılı verilerine göre RTÜK'e 32293 şikâyet bildirimi yapılmıştır. 2016 yılı verilerinde ise bu rakam 20639 olarak kaydedilmiş olup, en fazla şikâyet bildirimine konu olan reklamlar cinsellikle ilgili ürünlerin tanıtım ve pazarlanmasını yapan reklamlar olmuştur (RTÜK 2010: 63-79; 2012: 123; 2016: 20-21). Bu tanıtım ve reklamlarda bazen tüketiciyi satın alma davranışına yöneltten söylemler risk algısını arttırıcı nitelikte olabilmektedir. Tam da burada, sağlık iletişiminin ticari ve pazarlama odaklı uygulama tekniklerden biri olan korkutarak ikna etme stratejisinden söz etmek gerekir. Bu strateji, Carl Hovland'ın "korku çekiciliği" olarak adlandırdığı şeydir. Gerçekten de hele de küreselleşen dünyada her türlü tehlikeye açık bir fiziksel çevrenin varlığı, nükleer savaş, uluslararası anlaşmazlıklar, ekonomik krizler, şiddet suçları, terör, genetiği değiştirilmiş gıdalar, radyasyon salınımı gibi pek çok potansiyel korku unsuru bulunmaktadır. Bu tür krizleri fırsata dönüştürme gayesindeki çeşitli kişi veya kurumlar korku yüklü mesajlar ile bireyleri ve toplumları ikna etme amacına yönelebilmektedirler. Korku çekiciliği de bu amaçla ortaya çıkan ve yaygınlık kazanan bir ikna tekniği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ungeer ve Stearns'e göre korku çekiciliği tüm televizyon reklamlarının %15'inde kullanılmaktadır. "Korku uyararı, güvenli sürüş, insanları sigarayı bırakmaları için ikna etme gibi kamu politikalarıyla ilgili konularda kullanılan yaygın bir taktiktir. Korku çekiciliği aynı zamanda insanların kariyerleri ya da aşk hayatları hakkında endişe duymalarına neden olabilecek sosyal risk taşıyan konularda da uygulanabilir" (Çakar, 2009:19). Korku öğesinin özellikle sağlık mesajlarında çeşitli düzeylerde (yüksek ve düşük), dil ve görüntüler aracılığı ile oluşturulduğunu belirten Çobaner ise, "yüksek düzeyde korku öğesi kullanılan bir mesajda somut, yoğun ve duygusal bir dil ile birlikte görsel malzeme ve grafikler kullanıldığını" işaret etmektedir (2014:212). Genellikle duygusal unsurlara ağırlık veren korku çekiciliği, kullanıldığı yer, amaç ve ürüne göre bazen akılcı unsurları da barındırabilen, daha ziyade tutum odaklı bir ikna metodudur (Balci, 2007: 76-77). Örneğin televizyon reklamlarında sıklıkla yer verilen antibakteriyel temizlik malzemeleri izleyicileri korkutarak ikna etmeye yöneliktir. Aslında tam ve her yönüyle fiziksel çevrenin sterilize edilmesini doğru bulmayan bazı bilimsel otoritelere karşın, reklam içeriğinde "kesin çözümler" sunan kökten temizlik ürünlerinin tanıtımı yine de yapılmakta ve yaygın ilgi görmeyi de sürdürmektedir. Burada hemen şunu belirtmek gerekir ki, sağlıklı bir toplum, tümüyle hastalıklardan arı bir toplum değildir. Aksine, hastalıkla bir arada var olan, hastalıkla mücadele içinde bilenmiş toplumlardır. Dahası, hastalığın ve onu sağaltım biçimlerinin bugün erişmiş olduğu mistik mertebeye (alternatif tıp, şifalı bitkiler,

ruhsal masörlerin önerileri, vb.) bakılacak olursa, hastalık bizatihi toplumsal sistemin dinsel ve metafizik itikatlarıyla doğrudan ilişkilidir. Dahası, “hastalık, insan olmanın doğal sonucu bireysel ve toplumsal yaşamlarımızın önemli bir parçasıdır. İlkel toplumlarda da hastalığın sebebi doğaüstü güçler, kötü ruhlar, tanrılar ya da dini dünya ile dünyevi olan arasındaki uyumsuzluktu, bu nedenle tedavi tıp ve dinin birlikte kullanıldığı ayinler şeklinde düzenlenmişti” (Uçan vd., 2015:91). O nedenle de, özellikle deterjan reklamlarında betimlenmeye çalışılan “bakterilerden arındırılmış yaşam bölgesi” türünden vurgulamalar oldukça düşündürücüdür. Reklam görsellerinin birçoğunda mikroplar canavar benzeri garip yaratıklar olarak imgeleştirilip, satışı hedeflenen ürünle bu garip ve tehlikeli yaratıkların sonunun getirileceğinin vurgulanması da son derece manipülatif bir dil örneğidir. Çünkü böylelikle temizlik/hijyen konusundaki korku/panik duyguları uyarılarak söz konusu deterjanın satın alınması davranışının gerçekleşmesi sağlanmaktadır. Korkutan içeriğe sahip medya içerikleri bireyin psikolojik direncini kırmakta ve kendisini çaresiz hissetmesine neden olmaktadır. Bu durumdan kurtulmak için de reklam ve tanıtımlarda sunulan içeriğe ve dolayısıyla kendisinden beklenen davranışa yönelmekte bulunmaktadır çareyi. Kamu spotlarında da tercih edilen bir yöntem olan korku çekiciliği, kişisel sağlığın korunması için hazırlanan içerikler çerçevesinde hazırlanmaktadır. Dikkat edilmediği takdirde ortaya çıkabilecek olumsuz veya istenmeyen durumların açıkça ve ürküterek gösterilmesiyle işletilen korku mekanizması, bireyi söz konusu davranıştan uzaklaştırmayı amaçlamaktadır. Sözelimi alkol, uyuşturucu, sigara bağımlılığı, vb. ile ilgili kamu spotları bireyleri korkutarak ikna etmeye odaklanmaktadır. Aynı şekilde trafik kazalarına ilişkin tedbir almaya teşvik eden kamu spotları da korkutarak ikna etme yöntemini kullanmaktadır. Trafik kurallarına uyulmadığı takdirde bireyin başına geleceklerin hatırlatılması, bireylerin sorumlu davranmaya davet edilmesi, meydana gelebilecek bir kaza durumunda geride kalan ailesinin yaşayabileceği muhtemel dramatik haller gözler önüne serilerek kurallara uyma davranışının geliştirilmesi hedeflenmektedir.

3. Analitik Çerçeve: Korkutan Medya İçeriği Örnekleri

Çalışmamızda, medya içeriklerinde korku ve panik uyandırıcı unsurların yer alma şekli ve kullanılan dil değerlendirilerek, korku öğeleriyle okuyucuda/izleyicide oluşturulmak istenen duygu ve davranış örüntüleri korku çekiciliği bağlamında irdelenecektir. İncelenen örnekler haber metni ve reklam örnekleri olarak iki ayrı kategoride ele alınmıştır. Reklam örnekleri, TV reklamı ve afiş görsellerinden seçilmiş; haber örnekleri ise Hürriyet gazetesinin online sürümü olan hürriyet.com.tr’nin sağlık ve gündem başlıkları altında öne çıkan haberlerinden derlenmiştir. IAB Türkiye İnternet Ölçümleme Araştırması 2016 Temmuz ayı verilerine göre, “Haber” kategorisinde aylık trafiğe göre 7,1 milyon kullanıcı sayısı

ile milliyet.com.tr'nin ardından ikinci sırada bulunan hürriyet.com.tr, sayfasında sağlık haberlerine özel bir eke yer vermesi nedeniyle örneklem seçiminde belirleyici bir ölçüt olmuştur. Korkutucu dil kullanan medya içeriklerinden, hijyenik temizlik ürünü reklamları açısından seçilen "Arzum Olimpia Energy elektrikli süpürge" reklamı ile "Domestos" deterjan markasının TV reklamları incelemeye dahil edilmiştir. Her iki reklam örneği de görsel açıdan değerlendirilerek, söylem çözümlemesi yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu reklam örneklerinde mesaj içeriklerinin gerek metin gerekse görsel unsurlarıyla izleyicide panik uyandırıcı, korkuya sevk edici bir dil ve üslup kullanıp kullanmadıkları öncelikli olarak dikkate alınmıştır. Söz konusu içeriklerin doğru bilgiye dayalı olup olmadıkları, hedef kitleyi yanıltıcı olup olmadıkları, kamu ahlakına zararlı olup olmadıkları, sağlık haberlerinde kullanılan dile ne kadar özen gösterildiği, vb. etkenler de temelde korku çekiciliği bağlamında incelenmeye çalışılmıştır. Fotoğraf, resim, grafik gibi görsel unsurlarla desteklenen ve öznel, çarpıcı, akılda kalıcı ve korkutan sözlü mesajlarla desteklenen mesajların temel vurgusu ile kurgulanmak istenen sağlık senaryosunun niteliği değerlendirilmiştir. Yukarıda değinilen her iki reklamda da, mikroplar gözle görülecek seviyeye çıkarılarak, sevimsiz ve iğrenç yaratıklar olarak tasarlanmış olup söz konusu ürünlerle bu yaratıklardan kurtulabilme ihtimali vaat edilmektedir. Bu açıdan Arzum Olimpia Energy süpürge reklamına bakılacak olursa (Tablo-1), güvende olduğu varsayılan, evinde neşeyle emekleyen, olan bitenden habersiz bir bebeği bekleyen tehdide dikkat çekilmektedir. Bebek halıda emeklemeye başlayınca halı motifli olarak görünen desenler, aniden birer canavara dönüşmekte ve savunmasız olan bebeğin etrafını sarmak suretiyle sağlığını tehdit etmektedir. Durumu fark eden annesinin bir kurtarıcı edasıyla çocuğu kucaklayıp peşi sıra süpürgeyle halıyı süpürmesi ile tozlar hızla yeniden makineye "hapsolmakta" ve tehlike böylece kesin bir şekilde savuşturulmaktadır. Tozların yol açtığı kaotik durum bertaraf edilerek, evin merkezi olan odada güven ortamı yeniden tesis edilmektedir. Güven kuran aktör olarak evin annesine kahramanlık üstlenici rol biçilmiş olması, kuşkusuz ev içi temizlik işlerinin anneden sorulmasıyla ilgilidir. Ayrıca o bir annedir ve bebeğin biricik doğal hamisidir. Anne büyük bir güven ve şefkatle çocuğunu kucaklamakta ve süpürgeyi tek elle kullanarak adeta bir kahraman savaşçı gibi evinin odasında kaçışan tozlara meydan okumaktadır. #TozHapsi etiketiyle sosyal medya bağlantısı da kuran TV reklamı, bir müeyyide biçimi olan ve akıl ve vicdan sahiplerine uygulanan hapis cezasını, tozlara hasrederek onların kötü davranışlarının hak edilen sonucu olarak göstermekte ve izleyici ile olası kullanıcılarda vicdani bir rahatlama beklentisini umut etmektedir. Toz hapsinin adı konmamış ironik iması ise hiç kuşkusuz "'ev hapsi"'dir. Ne ki, bu dilde, şeytani bir ideolojik etkileme biçimi mevcuttur. Barthes'ın kirleri öldürmeyip sadece "kovma" sözü veren Persil deterjan reklam sloganından hareketle yorumladığına benzer biçimde (Barthes, bu tür deterjan reklamı sloganlarının ülküsel görevlerinin nesneyi

belirli bir duruma özgü kusurluluğundan kurtararak kiri yok etmeyip sadece kovduklarını söylemektedir (1990: 24)), burada da tozlar tümüyle yok olmamakta, sadece elektrikli süpürge torbası içine hapsolmaktadır. Öte yandan, “Sen dokunursun değişir dünya” sloganıyla tüm kontrolün kullanıcıda olduğunu sezdirenen reklam, toz ve mikropların itici ve korkutucu olmasına rağmen kurtuluşun tek bir düğmeye dokunuşla gerçekleşebileceği hissi uyandırarak, hâkimiyetin uygun araçlara sahip olan insanda olduğuna dair bir algı yaratmaktadır. Evi süpürdükten sonra odanın merkezinde elini beline götürüp muzafferane bir kapanış yapan anne imajı da mikroplarla savaşta kazanılan zaferin referans çerçevesi niteliğindedir.

Tablo 1. Arzum Olimpia Energy Süpürge reklamından kareler

Benzer bir yöntemi kullanan bir diğer reklam olan Domestos deterjan reklamlarında (Tablo-2) ise, mikroplar iğrenç canavarlar şeklinde temsil edilmiştir. Domestos reklamında kullanılan yeşil renkli, geçtiği yerlerde kirli yüzeyler bırakan, yapışkanimsı, çirkin sesli garip yaratıklar izleyicide tiksinti duygusunu uyatarak mikroplara karşı bir taraf oluşturmalarını sağlamaktadır. Yeşil renkli garip yaratıklara karşı kullanılacak Domestos marka bulaşık deterjanının “en son mikrop da ölene kadar” mücadele veren bir savaşçı olduğu izlenimi yaratılarak, reklam görselinde seçilen şövalye kalkanı ile alttan alta “savaş, azim, mücadele” gibi

kavramlar sezdirilmektedir. Aynı ürünün başka bir reklam görselinde ise yeşil renkli garip yaratıklara karşı duvara yansıyan Domestos'un gölgesinin ölüm meleği Azrail silüetinde betimlenmesi, deterjanın tahrip gücünün görkemine vurgu yapıyor gibidir. Ancak bu denli güçlü bir kimyasalın kullanımının kullanıcıya verebileceği zararın görmezden gelinmesi affedilir şey değildir. Gözle görülemeyecek denli küçük canlıların gözle görülecek ebatta cisimleştirilerek izleyicide korku ve tikslenme yaratma işlevi görmesi bir yana, ürünü kullanan kişinin deterjanı solumaya bağlı olarak üst solunum yollarına veya göz ve cilt hastalıklarına yakalanmaması için dikkatli olması gereken davranışların neler olduğu konusunda ise uyarıcı nitelikte tek söz yer almamaktadır. Kimyasallar yüzünden yaşanabilecek olumsuz herhangi bir duruma karşı alınabilecek önlemler sıralanmadığı gibi, söz konusu ürünün okullara bağışlanması için destek çağrısında bulunan kampanyaları da mevcuttur. Okullarda "tam steril" bir ortamın oluşması için bu deterjanın kullanımının desteklenmesi istenirken, çocuk ve gençlerin okullardaki günlük kullanım alanlarında deterjan kalıntılarından dolayı oluşabilecek rahatsızlıklar göz ardı edilmektedir. TV reklamı, açık hava reklamı, afiş, broşür gibi reklam biçimlerini kullanan ürün, "#mikropsavaşçısı" etiketiyle meydan okur nitelikteki sosyal medya sloganını da reklam görsellerine ekleyerek adeta medya üzerinden yürütülecek topyekûn bir "temizlik hareketi" kampanyası hedeflemektedir. Ürün içeriği ağır kimyasal maddelerden oluşan ve "yoğun kıvamı" ifadesini reklamlarında sıklıkla vurgulayan temizlik malzemesi, ellerin iyi durulanmaması halinde çeşitli olumsuz sonuçlara yol açabileceğinden ise hiç söz etmemektedir. Temizlik konusunda toplumsal bir bilinç yaratmak isteyen deterjan markaları, "temizlikte devrim", "çığır açan deterjan geliyor", "flaş gelişme: 2 kat mikrop öldürme gücüyle yeni ürün raflarda" gibi sloganlarla heyecan uyandırmakta; "bugüne kadar olan tüm temizlik ürünlerini unutun", "yoksa siz hala arap sabunu mu kullanıyorsunuz" vb. söylemlerle geleneksel yöntemleri terk etmeye davet etmekte, modern temizlik ürünlerini yüceltici "mucize çözümler" sunmaktadırlar. Sağlıklı olmanın tek yolunun temizlikten geçtiğini ima eden deterjan reklamları, şayet söz konusu ürünler kullanılmıyorsa evde tuhaf varlıkların kol gezeceğini, garip yaratıklarla farkında olunmadan kurulacak istenmeyen temas ürkünç argümanını kullanmaktadır. Ve ilk kullanımdan itibaren farkın görüleceğini vaat ederek kullanıcının üşengeçliğe kapılmasına fırsat vermeksizin satın alma hızının artırılması hedeflenmektedir. Ürün reklamında diğer markalarla da karşılaştırma yapılarak, her ürün ısrarla en iyisinin kendisi olduğunu iddia etmektedir. Adeta arada kalan izleyici/kullanıcının yaşadığı/yaşayacağı kafa karışıklığıyla birkaç marka ürün birden alarak deneme yanılma yoluna gideceği varsayılmaktadır. Sağlıklı olma, evde steril ortam tesis etme adına satın alınan deterjanların yanlış ve bilinçsiz kullanımının, deterjan tercih edilmediği durumlardakinden daha riskli, daha öldürücü sonuçlara neden olabileceği akıldan çıkartılmamalıdır.

Tablo 2. Domestos deterjan reklam örnekleri

Hürriyet gazetesinin internet sayfasında, "Gündem" başlığı altında, 28 Eylül 2017 tarihli "Türkler 10 yıl erken kalp krizi geçiriyor" spot cümleli haberde (Tablo-3), Dünya kalp günü dolayısıyla kalp krizi vakalarına dikkat çekilerek, uzman görüşler rehberliğinde Türkler için bu durumun daha yüksek oranda bir risk taşıdığına işaret edilmektedir. Haberin dili tedirgin edici ve panik uyandırıcıdır. "Türkler 10 yıl erken kalp krizi geçiriyor" ifadesinde genetik irksallığa özel bir vurgu yapılarak çarpıcı bir nitelik kazandırılmak istenmişse de, bu başlıkla mensup olunan ırk, adeta tehdit içeren bir unsur olarak kodlanmış ve Türkler için korkulması gereken bir durumun varlığına işaret edilmiştir denilebilir. Irka yapılan vurgu, genelleyci bir hüküm ihtiva etmesi açısından risklidir. Türklerin tümünü potansiyel risk grubu içinde değerlendiren söylem, toptancı bir dil ve muhakemeyi örneklemektedir. Haber görselindeki kişinin elini göğsünün sol tarafına yaslamış olması da olayı fazladan dramatize edici bir temsil olup, kalbin bulunduğu vücut nahiyesi kırmızı renk tonlaması ile tüm dikkati görselin ürkütücü retoriğine çevirmektedir. Haberin devamında, sigara kullanımı, diyabet, hareketsizlik, obezite gibi sağlık riskleri sıralanarak sayısal verilere yer verilmiştir. Sayısal/rakamsal verilerin habere olan güveni besleyen bir unsur olduğu düşünüldüğünde, yaratılan paniğin boyutları daha iyi anlaşılabilir. Dahası, haberde "hareketsizlik ve obezite" konularına ayrı başlıklar açılarak konuyla alakalı sayısal veriler sunulmuştur. Bu bilgilerden yola çıkarak "eğer hareket ederseniz, sigara kullanmazsanız, kilonuzu

kontrol altına alırsanız kalp krizine daha geç yakalanma şansınız olabilir” mesajı arka planda sezdirilirken, “Türkiye’de bu sorun sıklıkla 60’lı yaşlarda görülmeye başlıyor” saptamasıyla da dildeki panik nispeten yatıştırılmaya çalışılmaktadır. Ancak hemen ardı sıra kurulan “20’li yaşlarda da kalp yetmezliği görmek mümkün” cümlesi okuyucuyu tekrar başladığı noktaya geri götürerek, tesis edilen panik havası kaldığı yerden devam etmektedir. Haber okunduğu zaman akılda en çok kalan kısmın manşet ile son cümle olacağı ihtimali göz önünde bulundurulursa, haberin okuyucuda yaratmak istediği etkinin tedirginlik, korku ve panik olduğunu söylemek mümkündür. Haber okuyucuda onarıcı veya yardımcı olucu bir değer taşımamakta, söz konusu riski azaltmak için neler yapılabileceğine dair açıkça herhangi bir tavsiyede bulunmamaktadır. Aksine, doğrudan bireyin kendini hedef gibi hissedip paniğe kapılmasına yol açacak bir üslup içermektedir. Sağlıklı toplum konusunda herhangi bir bilinç yaratmayan, kurumsal sağlık politikası adına herhangi bir eleştiri veya katkı sunmayan haber içeriği, bilakis sağlıklı olma adına sağlıklı refleks ve takıntılara sahip, bilinçsiz ve panik halindeki tedirgin bireylerin oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Bu hasarlı dil, Illich’in ifadesiyle (2014: 180); “hastane koğuşuna dönmüş bir dünyada sürdürülen, uyuşturulmuş, güçsüz ve yalnız bir yaşam” sahnesinin cereyan etmesi için koşulların oluşumuna olanak sunmaktadır. Zira haberden ürken ve strese giren okuyucunun psikolojik direnci kırılmakla kalmayıp, kendini potansiyel kalp hastası olarak görmeye başlaması an meselesidir...

Hürriyet 20. Gündem Dünya Ekonomi Spor Arena Video Seyahat Kelel

GÜNDEM

Hürriyet - Gündem - Türkiye 10 yıl erken kalp krizi geçiriyor

Türkiye 10 yıl erken kalp krizi geçiriyor

28.09.2017 - 21:50 | Son Güncelleme: 28.09.2017 - 22:51

29 Eylül, Dünya Kalp Günü. Türkiye’de her 100 kişiden 40-4’ü kalp ve damar hastalıklarından yaşamını kaybediyor. Her yıl sırada yüzde 20-7 ile kanser, yüzde 10-7 ile solunum sistemi hastalıkları geliyor.

PAYLAŞ f t y g e

EN BAŞTA SİĞARA.
Türk Kardiyojenik Derneği bu yıl Dünya Kalp Günü teması olarak ‘kalp yetmezliği’ni seçti. Dernek Başkanı Prof. Dr. Mahmut Şahin, Türkiye’de ortalama kalp krizi geçirme yaşının gelişmiş ülkelere göre 10 yıl daha erken olduğunu söyledi. Türkiye’de kalp krizlerinin yüzde 20’i 50 yaş altında gelişiyor. Ancak bu oran yüzde 10’u geçmiyor. Avrupa’da ortalama kalp krizi yaşı 60-65, Türkiye’de ise 50-55 yaş arasında.

Kalbi zorlayan pek çok faktör var. Bunlardan ilki sigara. Her üç erkekten birinde görülen hipertansiyon da önemli faktörler arasında yer alıyor. Prof. Dr. Şahin, “Halen 10 erkekten birinde günde en az üç sigaretti arıyor. Sigaretti (gelişmiş) hastalığı, sağlığı olmayan her türlü beslenme alışkanlığı, hareketsiz durulan yaşam tarzı, özellikle kadınlarda daha yavaş görülen obezite, kolesteroli yüksekliği, hava kirliliği, ağır stres gibi durumlar doğrudan ya da dolaylı olarak kalbi zorlar ve hastalanmasına yol açar” dedi.

HAREKET ETMİYORUZ
Aynı anlaşılmaya göre, bir pazarmada yapılan aktivite açısından erkeklerin yüzde 55’i, kadınların yüzde 60’u düzenli olarak hareket etmiyor. Erkekler ve kadınların yaklaşık yansı televizyon veya bilgisayar başında günde 4 saatten daha fazla zaman geçiriyor. Prof. Dr. Şahin, “Hareketsizlik ve yetersiz fiziksel aktivite kalp ve damar sağlığı açısından ülkemizde önemli bir sorun” dedi.

YARIVA YAKINI OBEZ
Türkiye’de Enjeksiyonlu Kalp Hastalığı ve Risk Faktörleri Çalışması’nda (TEKAARF) 50 yaşın aşkın Türk erkeklerinin dörtte birinde yüzde 25,2, kadınların da yarıya yakınında yüzde 44,2 obezite tespit edildi.

GENÇİN DE SORUNU
KALP yetmezliği gelişmiş ülkelerde yaşı hastalığı olarak kabul ediliyor. Ancak Türkiye’de bu sorun özellikle 60’lı yaşlarda görülmeye başlıyor. Hasta SELFIE.TR çarpışmasını sonuçlarına göre bu hastalık 2015 yılından itibaren gençlerde daha sık ortaya çıkıyor. Kalp yetmezliği, hastayı yaşamını tüm vaktini yaşamaya zorlarken, sürekli yaşamını ayakta tutmasını gerektiren bir hastalık. Hastanın bu hastalığa uğratıyor.

Tablo 3. Hürriyet gazetesi sağlık haberi 28.09.2017

Hürriyet gazetesinin internet sayfasındaki 6 Eylül 2017 tarihli “Burdur Gölü kuruduğunda kanser saçacak” başlıklı haber (Tablo-4), doğa-çevre-sağlık eksenlidir. Haberin girişinde uzman kişinin dilinden manşet duyurulmuş ve haberin öznesinin unvanı ve mesleğine vurgu yapılmıştır. Bilirkişi ağzından sunulan haber, öncelikle güven algısını tesis etmektedir. Haberin manşetinde ise “Göl kuruduğunda kanser saçacak” şeklinde tedirgin edici bir saptama sunulmaktadır. Okuyunları paniğe sevk edecek olan haber üslubu, özünde çevresel sorunlara odaklanmaktadır. Haberin gövdesi veteriner hekimin dilinden aktarılmıştır. Küresel ısınma dolayısıyla göllerin su miktarlarının azalmasına işaret eden veteriner hekim, kimyasal atıkların göllere tahliye edilmesi, sulak alanların temiz kullanılmaması ve su israfından yakınmaktadır. Sular çekildikçe açığa çıkacak olan zararlı maddelerden etkilenmemek için çevreyi temiz tutmanın önemini belirten haber öznesi, şayet dikkat edilmezse ortaya çıkacak hastalıkların herkesi etkileyeceğinden söz etmektedir. Bu haberde korku çekiciliği motifi kullanılarak konuya dikkat çekilmiş, kanser tehdidi hatırlatılmış ve çevresel koşulların sağlık üstündeki etkisine vurgu yapılmıştır. Çözüm olarak da suyu tasarruflu kullanma, doğayı temiz tutma ve çevre bilincine sahip olma gibi talep ve beklentiler sıralanmıştır. Bu haberle “sağlıklı toplum, sağlıklı çevre” duyarlılığı uyandırılmaya çalışılmıştır. Tüketmeye kurgulanmış olan dünyamızda hızla kaybolan değerlerimizin ilk sırasında kuşkusuz çevre bilinci yer tutmaktadır. Kimyasal ve radyoaktif atıklar, atmosfere yayılan çeşitli zararlı gazlar, sanayi ve petrol atıkları, pek çoğu kullanılmadan atılan kozmetik ve ilaç sanayii ürünleri gibi pek çok faktör çevre kirliliğini normalleştiren bir algı yaratmakta, bu durumu kaçınılmaz olarak kanıksatmaktadır. Ancak kaynaklar azaldıkça ve bu durum küresel bir kriz niteliği kazanmaya başladıkça, Illich’in ifadesiyle (2014:177); “teknoloji şehvetiyle yaşayan birçok kuşaktan sonra, doğanın bir sonu olduğu gerçeği bugün yeniden bilinçlerimize girmeye” yönelmiştir. Her geçen gün biraz daha azalan çevre duyarlılığını geri kazandırmak için yapılan haberlerde korku dili kullanılarak kalıcı bir etki arzulanmaktadır.

Tablo 4. Hürriyet gazetesi sağlık haberi, 06.09.2017

Hürriyet gazetesinin internet sayfasındaki 17 Ağustos 2017 tarihli haber (Tablo-5), "Bir tomografi çekimi atom bombasına 2.5 km uzaklıktaki etkiye eş değer" manşetiyle duyurulmaktadır. Haberde tomografi çekilmenin zararlı etkilerine dikkat çekilirken, korkutucu bir üslup kullanılmıştır. Haberin gövdesinde uzman hekim görüşüne yer verilerek, konunun bilirkişi ağzından aktarımı sağlanmıştır. Tomografi yöntemi birçok hastalığın teşhis edilmesinde önemli bir rol üstlense de, haberde verilen mesaj bu yöntemden uzak durulması yönündedir. Hastanelere başvuran hastaların tomografi çekilme isteklerine işaret eden hekim, bu durumun insan bünyesinde yıkıcı etkilere sahip olduğuna vurgu yapmaktadır. Ancak hasta istemese bile tomografi çekiminin kaçınılmaz olduğu durumlardan söz edilmemektedir. Habere konu olan durum, tıp dünyasının kendi içindeki bir mesele olmakla birlikte "klinik iatrojenez" olarak tasnif edilebilir. Nitekim Ivan Illich'in tanımına göre, "ağrı, hastalık ve ölüm tıbbi hizmetten kaynaklanıyorsa, bu klinik

iatrojenezdir”(2014: 180). Yani tıp alanının bir ürünü olan tomografi cihazının bu denli zararlı etkiler içeriyor olması hastanın değil tıbbın kendi sorunudur. Hastayı ve hastalığı teşhis etmede kullanılan bir yöntemin, atom bombasına az bir mesafeden maruz kalmak kadar zararlı bir etkisinin olması tıp dünyasının çözmesi gereken bir hadisedir. Oysa haberde sunulan algı, hastanın bu yönde bir istek taşımasının yeterli olacağı şeklindedir. Korkutucu bir dille kurgulanan haberde tomografi çekilmemesi gibi garip bir çözüm sunulmaktadır ki, sorunun boyutları apaçık ortadadır. Akciğer hastalıklarının tespitinde önemli bir yer eden tomografi tekniği, haberde “en büyük risk akciğer tomografisinde” şeklinde verilerek, yöntemin panik yaratıcı etkisi daha da pekiştirilmektedir. Herhangi bir çözüm sunmayan ve başlı başına teknik ve tıbbi bir mesele olan konunun haber olarak gündeme taşınmış olması ve kullanılan dil kendi içinde hasarlı bir nitelik sunmaktadır. Söz konusu haber, Illich’in sözünü ettiği “bizzat tıbbın kendisinin sağlık için bir tehdit olduğu” savını destekler niteliktedir (2014: 148). Tıp alanındaki gelişmeleri teknolojik ilerlemelere bağlayan Illich’e göre, sağlık tıp profesyonellerinin elinden alındığında huzura kavuşacaktır. Bir devlet politikası ya da kamuoyu oluşturma girişimi olarak kurgulanan “sağlıklı toplum” adına ileri sürülen teknikler ne yazık ki hasta bir topluma gidişi adım adım hızlandırmaktadır. Zira sadece radyolojik görüntüleme sistemleri değil, tedavi amacıyla verilen iğne ve ilaçların da yan etkilerinin yıkıcılığı bugün için bilinen bir gerçeklik değildir. Medyanın da bu konuda ne tarafta duracağına karar veremeyişi, toplumsal algıda belirsizlik ve buna bağlı güvensizlik oluşturmaktadır. Bir gün “mucize bir çözüm” şeklinde müjdesi verilen bir ilaç, teknik veya ürün, ertesi gün kendisine karşı tedbirli olunması gereken amansız bir tehdide dönüşebilmektedir.

Hürriyet 20. Gündem Dünya Ekonomi Spor Arena Video Seyahat

'Bir tomografi çekimi, atom bombasına 2.5 km uzaklıktaki etkiye eşdeğer'

DHA 17.08.2017 - 11:59 | Son Güncelleme : 17.08.2017 - 11:59

DHA

Cavit AKGÜN/MUĞLA, (DHA) - MUĞLA Sıtkı Koçman Üniversitesi (MSKÜ) Eğitim ve Araştırma Hastanesi İç Hastalıkları Uzmanı Yrd. Doç. Dr. Cem Şahin, bir tomografi çekirime sırasında alınan radyasyonun, Japonya'ya atılan atom bombasına 2.5 kilometre uzaklıkta bulunan kişilerin aldığı doza eşit olduğunu belirterek, gereksiz tomografi çekilmesi konusunda uyarı yaptı.

Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü verilerine göre, son 5 yılda çekilen tomografi sayısının iki katına çıkarak 9 milyon 726 bine ulaştığını kaydeden Yrd. Doç. Dr. Cem Şahin, tomografinin sağlık açısından taşıdığı risklere dikkat çekti. İhtiyaç olduğunda tomografinin, hastalık teşhisi için vazgeçilmez en önemli yöntemlerden biri olduğunu vurgulayan Yrd. Doç. Dr. Cem Şahin, şu bulguları verdi:

'Ancak tomografide kullanılan X ışınlarının zararlı etkileri bulunuyor. Ultrason ya da MR gibi yöntemlerle tanı konulmıyorsa, tomografiyi ikinci planda düşünmek lazım. Tomografiyi daha bilinçli kontrollü tetkik, yöntem olarak kullanmakta fayda var. Vatandaşlarımız hastanelere bavyorduğunda skillerında MR ve tomografi çekirmek oluyor. Oysa her tomografi çekiminde ciddi oranda radyasyon alınıyor. Tek tomografi çekiminde 4-7 mSv (doz eşdeğeri) arasında radyasyon alınıyor. Hastanın bununla yetinmeyip başka hastaneleri de dolaştığı düşünülürse, kat kat dozu artıyor. Aynı sene içerisinde iki veya üç kere daha çekildiği düşünülürse doz miktarı 20 mSv üstünde olur. Bu da riskli olarak gördüğümüz seviyedir. Bir tomografi çekirime sonucu alınan radyasyon, Japonya'da atılan atom bombasına 2.5 kilometre uzaklıkta yaşayanların aldığı doza eşittir.'

EN YÜKSEK RİSK AKCİĞER TOMOGRAFİSİNDE

Dr. Şahin, hamile kadınların ve genç insanların daha fazla korunması gerektiğini dile getirerek, şunları söyledi:

'Gençlerle ilgili ispatlanmış bir şey yok fakat risk ölçümleri var. Japonya'daki atom bombasından sonra ortaya çıkan veriler ışığında tomografinin verdiği radyasyonu kıyaslamışlar ve bir orantı yapmışlar. Mesela çocuk yaşta bir karın tomografisi çekildiği zaman 2 binde bir kanser çıkma ihtimali hesaplanmış ama ispatlanmamış. Bu, yüksek bir risk olduğu için 2 binde bir bile olsa gereksiz tomografi çekmeye çalışıyoruz. En yüksek risk karın ve akciğer tomografisinde. Beyin tomografisinde risk biraz daha az.'

Tablo 5. Hürriyet gazetesi sağlık haberi, 17.08.2017

Hürriyet gazetesinin internet sayfasındaki 4 Eylül 2017 tarihli haber (Tablo-6), kozmetik ürünlerine dikkat çekmektedir. "Kimyasal tehlike saçan sahte kozmetikler internette, çarşı, pazar tezgâhlarında" manşetiyle sunulan haber, sahte kozmetik ürünlerine karşı kullanıcılara dikkatli olma çağrısı yapmaktadır. Sahte ürün kullanımına dikkat çekme amacıyla "kimyasal tehlike saçmak", "sahte ve kalitesiz kozmetik", "kontROLSÜZ ve doludizgin satılması" gibi ifadelerle yer verilen haberde, kozmetik ürün kullanımının zaruri bir ihtiyaç olduğu algısı yaratılarak kullanımdan kaçınmak yerine orijinalini dikkatli bir şekilde kullanmak gerektiği zımnen belirtilmektedir. Böylece kozmetik kullanımının zararlarından ziyade orijinal olmayan ürün kullanımının çok daha tehlikeli olduğu algısı yaratılmaktadır. Kozmetik sanayinin üretim safhasında doğaya ve hayvanlara verdiği zarardan hiç söz edilmeyken, "kalitesiz" ürünlerin "insan sağlığını" olumsuz yönde etkilediğinin

altı çizilmektedir. Ürünün kalitesinin fiyatından anlaşılması gerektiği zımnen vurgulanarak, yasadışı üretim koşulları “kaliteli ürünlerin pahalıya satılması” ifadesiyle gerekçelendirilmektedir. Haberin başlığındaki “kimyasal tehdit” yaratan unsurun hangi kimyasal madde olduğu, hangi üründe ne oranda yer aldığı gibi bilgilere yer verilmediği gibi, ürünlerin orijinalleri ile sahteleri arasında bir fiyat karşılaştırması yapılmaktadır. Sahte ürün kullananları ne tür bir tehlike beklediğine dair ayrıntılı bir içerik sunmak yerine, “başta kanser olmak üzere (...) sağlığı tehdit ediyor” ifadeleriyle genel geçer bir izahat yapılmakla yetinilmektedir. Haberde okuyucu-tüketiciler daha ziyade korkutularak uzak durma davranışına yönlendirilmek istenmekte ve “ucuza satılan ürünlerin tehlikeli olduğu” vurgulanmaktadır. Haberde “merdiven altı üretim”, “ucuz eşya mağazaları”, “semt pazarına düşmek” gibi ifadelerle de kolaylıkla ve masrafsızca ulaşılabilecek olan ürünlere karşı temkinli olunması çağrısı yapılmaktadır. Dikkatle bakıldığında, bu tür bir telkinin çok da iyi niyetle yapılmadığı anlaşılabacaktır. Geleneksel kültürel yapıya göre düşünme ve yaşama alışkanlıklarının kültür endüstrisi lehine mahkûm edildiği bir tutum söz konusudur.

Tablo 6. Hürriyet gazetesi sağlık haberi 04.09.2017

Hürriyet gazetesinin 27 Haziran 2017 tarihli internet sayfasındaki haberde (Tablo-7) "Roundup" markalı bir tarım ilacından bahsedilmektedir. "O ilaç ABD'de kanser izleme listesine alındı... Türkiye'de de satılıyor" manşetiyle sunulan haber ilk olarak korku duygusuna hitap etmektedir. Flaş bir gelişme havası yaratılan haberin dili TV haber diline benzemekte olup, tarım ilacının ülkemizde de kullanılıyor olmasına vurgu yapılmaktadır. Haberde genel bir panik havası yaratılarak söz konusu kimyasalın içinde bulunan "glisofat" maddesinin kansere yol açtığı vurgulanmakta ve Dünya Sağlık Örgütü'nün bu madde ile ilgili 2015'te aldığı bir kararın bilgisi ile de desteklenmektedir.

Tablo 7. Hürriyet gazetesi sağlık haberi, 27.06.2017

Sonuç

Sağlığın, "hastalık halinin zıddı" olarak anlaşılması, söz konusu kavramı tümüyle anlamsal olarak karşılamamakla birlikte, böylesi bir tanım aynı zamanda sağlık kavramını tıp alanının yetki alanına havale edip sosyoloji, psikoloji, sosyal psikoloji, ahlak bilimi, siyaset bilimi, kültür sosyolojisi, vb. diğer disiplinlerin bu alana katkılarını da zımnen dışlar görüldüğü için sorunludur. Genel olarak sağlık ve

özelde kamu sağlığı konusu, bilgilendirme özgürlüğü, hasta hakları, ekonomik ve ticari hale gelmiş olan ilaç ve kimyasallar endüstrisi, medya söylemine yansıdığı biçimiyle kamusal sağlığın karakteristik özelliklerinin takdimi, doğal ve yapay risk bilinci oluşturma, vb. etkenlerle de doğrudan ilişkilidir. Başka bir deyişle, konu, yurttaşların bedensel, ruhsal ve zihinsel bakılma haklarından toplumsal denetime, kamusal sağlık hizmetlerinden gereğince yararlanma olanaklarından kamuoyunun doğru biçimde bilgilendirilme hakkına, sağlığın fetiş bir değer olarak kodlandığı medya söyleminden ruhsal ve biyolojik sıhhi yaşamla ilgili manipülasyonlara, alternatif ruhsal ve bedensel sağaltım yöntemlerinden sağlığı gasp eden “aşırı sağlıklı yaşam” vurgusu yapıp yeni sıhhi mitler öneren endüstriyel telkinlere ve yıpratıcı çalışma koşullarına kadar birçok farklı boyut içermektedir. Illich'in sözünü ettiği klinik/toplumsal/kültürel iatrojeniz kavramları ise meselenin aldığı derinlikli biçimleri oldukça açıklayıcı niteliktedir. Buna göre, bizatihi fazla mekanik tıbbi yöntem ve uygulamalar ve tıp bürokrasisi içinde üremiş kimi sorunlar kamusal sağlık sorunlarını bile geride bırakacak düzeydedir. Sağlıklı yaşam ile ilgili sunulan medya haberlerinin, kimi ev aletleri ve sağlık ürünlerinin reklamlarında kullanılan egemen hasarlı dilin de sağlığın ve sağlık bilincinin gaspında ciddi olumsuz etkilerde bulunduğu söylenebilir. İdeal nitelikli bir sağlıklı toplum imgesi ve sağlık durumları konusunda doğru bilgilendirilmiş yurttaşların oluşumunun ön koşulu kuşkusuz sadece medya söyleminin ve genel olarak da sağlık iletişiminin normalize edilmesiyle sınırlı değildir. Sağlıklı toplumla ilgili rasyonel bir kamusal bilincin oluşumu, teknolojik, deontolojik, politik, bürokratik, sosyo-kültürel ve ahlaki birçok bileşenin bir araya gelmesini gerektirir.

KAYNAKLAR

- Balcı, Ş. (2007). Negatif Siyasal Reklamlarda İkna Edici Mesaj Stratejisi Olarak Korku Çekiciliği Kullanımı, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(17), 73-106.
- Barthes, R. (1990). *Çağdaş Söylenler*, çev. Tahsin Yücel, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Çakar, S. (2009). *Reklamlarda Korku Çekiciliğinin Kullanılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çobaner, A. A. (2014). Sağlık İletişiminde Korku Öğesinin Kullanımı: Sigara Paketlerinde Kullanılan Sigara Karşıtı Görsellerin Göstergebilimsel Analizi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 1(37), 211-235.

- Foucault, M. (2017). *Hapishanenin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Fromm, E. (2014). *Sağlıklı Toplum*, çev. Yurdanur Salman-Zeynep Tanrıseven, İstanbul: Payel Yayınları.
- Illich, I. (1990). *Tüketim Köleliği*, çev. Mesut Kardeşhan, İstanbul: Pinar Yayınları.
- Illich, I. (2017). *Sağlığın Gaspi*, çev. Süha Sertabiboğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kaygusuz, S. (2015). *Barbarın Kahkahası*, İstanbul: Metis Yayınları.
- RTÜK. (2010). *Kadınların Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması-2*, Ankara: Kamuoyu Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı.
- RTÜK. (2013). *Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması 2012*, Ankara: Kamuoyu Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı.
- RTÜK. (2017). *Vatandaş Bildirimleri Yıllık Raporu 2016*, Ankara: Kamuoyu Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı.
- Schmid, W. (2017). *Mutsuz Olmak*, çev. Tanıl Bora-Turgut Demir, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tutal, N. (2017). Organsız Bedenler Olup, Sis Gibi Yayılalım, Ot Gibi Taşalım, *Varlık Dergisi*, Ekim/ 1321, (7-14).
- Uçan, G., Çalım, S. İ., Yıldırım, Ş. (2015). Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sağlık İletişimi Alanındaki Rol ve Fonksiyonları. *CBU-SBED Celal Bayar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2(4), 91-100.